

Szente Imre

Olvasás közben: Livius

Amikor Marcellust, a plebejus származású kiváló hadvezért – ő volt ugyanis az egyetlen, aki a cannaei csata utáni válságos hónapokban sikereket könyvelhetett el Hannibállal szemben – a római nemzet hálából konzullá választotta, az istenek fenyegető mennydörgéssel adtak kifejezést rosszallásuknak. Legalábbis ezt a hírt terjesztették a patriciusok az augurok közreműködésével; akkor lett volna ugyanis első ízben mindkét konzul plebejus. (Titus Sempronius Gracchus volt a másik.) A jel annyira félreérthetetlen volt, hogy maga Marcellus sem kívánta az auspicium megismétlését: önként lemondott Quintus Fabius Maximus javára.

Az istenek rosszallása máskor is találkozott az atyákéval, ha egy-egy ellenfeleket háttérbe akarták szorítani, vagy csak egyszerűen borsot törni az orra alá. Így vette körül számos baljós csodajel Flaminius konzullá választását és hadba vonulását is. Ez a hetyke és vakmerő férfiú azonban, aki már korábban is megmutatta istenek és emberek iránti megvetését, például amikor a köznép nagy öröme és lelkes támogatásával keresztülvitte, hogy korlátozzák a szenátorok által birtokolható hajók úrtartalmát 300 amforára, és ezzel akadályozzák meg az atyák üzletelését, most is semmibe vette az istenek intelmeit. Nem tekintette ki ugyan a szemelést megtagadó szent tyúkok nyakát, mint Claudius Pulcher konzul az első pun háború idején, de csak legyintett rájuk, és kigúnyolta gondozójukat. Mikor pedig az atyák a makacsul ismétlődő rossz jelek miatt nem engedték őt a sereghez visszatérni, úgy szökött meg Rómából, és auspiciumok nélkül a táborban öltötte magára a bíborszegélyű tógát, mint valami markotányos. De el is nyerte méltó büntetését: a trasumenusi csatában seregével együtt levágták, mert még az istenek utolsó figyelmeztetéseit is fumigálta: hiába bukott föl lovastul, hiába jelentették neki a zászlóvivők, hogy nem bírják kirángatni a földbe gyökerezett zászlókat, ő kiadta a parancsot az indulásra.

Az isteneknek és a köznéppel szemben egyre inkább kisebbségbe szoruló patriciusoknak ez az összefogása, melyet a jelek szerint Livius, a krónikás is helyesel, elnéző mosolyt válthat ki a mai olvasóból, ám ha akkor élünk a demokrácia híveiként, bizonyára minket is Flaminius és Marcellus fogcsikorgató dühére ingerelt volna. A történelmet helyesen értő s értékelő ember a fogcsikorgatást idejétműltnak, a mosolyt pedig könnyelműnek tartja. Vagyis egyrészt megőrzi pártatlanságát annak az ókori osztályharcnak megítélésében, amely azóta számtalanszor ugyanúgy, de mégis mindig új formában ismétlődött, napjainkban is kiüti, s akit közelről érint, ugyancsak fogcsikorgatásra készíti; másrészt nem tagadhatja meg csodálatát az egymás ellen feszülő társadalmi erők birkózásának

fenséges látványától, bármily gyarlók, néha komikusak is annak felületi megnyilvánulásai.

Az élet küzdés, és a küzdés az élet maga – valahogy így mondja Madách. De kell, hogy a küzdő felek erősek legyenek, duzzadjanak a harci kedvtől, amit az ellenfélben is becstülnek; egymás marva se tudjanak egymás nélkül élni, érezzék, hogy minden külön akaratuk mellett is ugyanannak az összetett akaratnak részei, ami a nemzet, esetünkben a római, amely e viruló korszakában elbírt a maga javára fordította az egymásra ágaskodó erők vad kilengéseit is.

Mi már tapasztalatból tudjuk, hogy vezetett s vezet ma is a „plebs” győzelme a vulgáris, anarchikus demokráciához, melyben kisebbségbe szorul a minőség, devalválódnak a társadalmat összetartó eszmék, míg aztán egy céltudatos kisebbség kitermel egy másfajta elitet és egy nyílt diktatúrát, amilyen a közelmúltban a fasizmus és a bolsevizmus volt, vagy a demokrácia örve alatt a pénz és a sajtó burkolt diktatúráját, ami ugyancsak háttérbe szorítja a minőséget. Mindez annak a következménye, hogy az „atyák” elgyöngültek s föladták a harcot.

Am azt is tudjuk, milyen végzetes következményekkel jár, ha a nép veszti el harci kedvét s nem bizonyul többé méltó ellenfélnek; ha az „atyák” kerekednek fölül s válnak elnyomókká, ahogy a magyar társadalomban történt 1514 után. Évszázadokon keresztül a nemesség volt nálunk a nemzet, elakadt a polgári fejlődés, az istenadta nép milliói kívül rekedtek a nemzet fogalmán. Amikor pedig végül mégiscsak kiesett az oly görcsösen szorongatott kormány az „atyák” kezéből – mert tudjuk, hogy az erőt nemesak harc morzsolhatja föl, hanem a harc és az ellenfél hiánya is –, nem volt, aki azt átvegye tőlük, s biztos karral és szakértelemmel kormányozza a nemzet hajóját.

Benczédi Ilona: Nő

Csehov

Csehov, mindnyájunk kedvence nemcsak a cseresznyéskertről írt drámát, hanem egy novellát is az egresbokrokrol, 1898-ban, tehát alkotóereje teljében. A novella alaptónusa az orosz állapotokról alkotott gorkiji ítéletet változata: így nem lehet, nem szabad élni. „Az erősek arcátlansága s tétlensége, a gyöngék műveletlensége és állati sorsa, képtelen nyomor mindenütt, beszűkültség és elfajultság, iszákosság, képmutatás, hazugság... Ugyanakkor a házakban és az utcán is siket csönd, béna belenyugvás. A város ötvenezer lakosa közül egy sem akad, aki felsikoltana, hangot adna felháborodásának. Csak olyanokat látunk, akik élelemért járnak a piacot, végigeszik a napot, átalusszák az éjszakát, haszontalanságokat fecsegnek, megházasodnak és megvénülnek, nagy jámboran hordják halottaikat a temetőbe, ám nem láthatók s nem hallhatók azok, akik szenvednek. Az élet szörnyűségei valahol a kulisszák mögött folynak. Az általános csendben s nyugalomban csak a statisztikák háborognak: az elmebetegek számával, az alkoholfogyasztás literjeivel, a hiányos táplálkozás következtében meghalt gyermekek tömegével. Úgy tűnik, ez a dolgok rendje: a boldogok jó közérzetének feltétele, hogy a boldogtalanok szótlán hordják terheiket; hallgatásuk nélkül nem volna lehetséges semmiféle boldogság. Ezt az általános hipnózist csak az törhetné meg, ha minden boldog és elégedett ember ajtaját kalapáccsal verné valaki, így hívá fel a figyelmet arra, hogy boldogtalanok is vannak a világon, s lehetsz akármennyire boldog, az élet előbb-utóbb megmutatja karmait, beüt a baj, betegség, nyomor, kudarc, s akkor senki se lát, senki se hallgat meg, ahogy most nem látsz s nem hallasz másokat.”

Minden nemes szándéka mellett van valami komikusan naiv ebben a háborgásban. Ivan Ivanics, az író szócsöve nemcsak a novellában talál fanyalogva vonakodó fülekre: mi is, akik már megéltünk egyet s mást azóta, mérsékelt lelkesedéssel, kritikusan hallgatjuk. Tekintsünk el azoktól, akik, ezt a háborgást fölerősítve, kizsajátították Csehovot, Tolsztojt, Gorkijt minden eddiginél arcátlanabb totális rabszolga-rendszerük igazolására. Az ő országlásukért az írók nem felelősek. Ki gondolta volna, hogy ez lesz a sok lelkifurdalásból, az értelmiség útkereséséből, önkínzásából? Hogy a felelőtlen „boldogok” a némán tőrökkel és a lázas ébresztgetőkkel együtt minden megkülönböztetés nélkül eltűnnek a süllyesztőben, s a történelmi forgószínpad a felismerhetetlenségig más képet mutat, ahol a kizsákmányolás álszent rafinériával közboldogságnak álcázza magát, immár minden kényelmetlen kritikát kiküszöbölve? Hogy az új „boldogok” a korábbiaknál is felelőtlenebbek lesznek, mert boldogságukat a mindenható pártállam garantálja, míg a „boldogtalanokra” még siketebb csönd nehezedik, mert nincs közeg, ami a bátrak s józanok kiáltását közvetítse.

De – mint mondtam – tekintsünk el most ettől a torz megvalósulástól, vizsgáljuk meg közelebről magukat az álmokat. Bizony, már azokhoz is szó férhet, fer-

tőzve vannak demagógiával. Mert mi más a földlakók felosztása boldogokra és boldog-talanokra, mint demagógia? Amely egyszerű képletben szentül hitt a 19. század, ezért tudott hinni abban is, hogy megvalósítható az egész emberiség boldogsága. Tegyük hozzá, hogy ebben máig hisznek a 19. század örökösei, a „haladás harcosai” keleten s nyugaton. Keleten e hit megszűnt már eleven lenni: vallás lett belőle, egyház, dogmákkal és inkvizícióval. Nyugaton nagyjából megmaradt olyannak, amilyen Csehov korában volt: a jólétben élők rossz lelkiismeretéből táplálkozó álmodozásnak, szószaporításnak. A skandináv országok radikálisai Ivan Ivanics kalapácsos emberét állítanák mindenki ajtajába, hogy ráébresszen a háborútól, éhínségtől, zsarnokságtól sanyargatottak sorsára. A csehovival szemben ennek az új típusú ébresztésnek az a szépséghibája, hogy érzékenysége egyenirányított: csak az ideológiáját visszhangzó jajsztót hallja meg.

De Csehov természetesen ezekért sem felelős. Az ő hite még tiszta, kibúvók s hátsó gondolatok nélkül. Csak éppen naiv, s gondolkodásban a naivitás is bűn. Az az érvelés ugyanis, hogy azért gondoljunk embertársainkkal, mert egyszer mi is a szerencsétlenek sorsára juthatunk, visszafordítható: miért törődjem más bajával, mikor előbb-utóbb rám is sor kerül, a lét nekem is megmutatja karmait? Ma neked, holnap nekem. Olyan a boldogság és a boldogtalanlás, mint a napsütés és a borús ég: nincs benne logika, kinek s mikor melyik jut. Élvezze a napot, akire süt s ameddig rásüt. Íme, az emberek, boldogok és boldogtalanok közönyének egyszerű magyarázata. Hisz a boldogtalanok is azért viselik csendben sorsukat (bár napjainkban megtanultak már, a média felerősítésével, hangosan panaszkodni s követelőzni, vádaskodni is), mert jól tudják, hogy hasztalan kiáltanának; ha pedig sorsuk fordul, éppoly vakok és süketek lesznek mások bajára. Ezt a jogot vásárolják meg néma tűrésükkel. Hisz akkor is, amikor már a „boldogok” közé számíthatják magukat, ki vannak téve a közös emberi sorsnak, betegségnek, halálnak; senki sem menekszik az élet „karmaitól”, a minden hóhérnál dúsabb fantáziájú végzettől, szeretteik elvesztésétől, testük megnyomordásától, lelki gyötrelmekéntől s a biztos elmúlástól.

Ami pedig a statisztikákat illeti: itt az északi „boldogoknál” is vészesen elszaporodtak már az öngyilkosok, alkoholisták, kábítószeresek. Csehov Oroszországhoz képest tudunk ugyan pozitívumokat felmutatni, például hogy nálunk hihetőleg egy gyermek sem hal meg hiányos táplálkozás következtében. De ennek is ára van: szigorúan korlátozzuk szaporodásunkat, szemérmetlenül jóltartjuk saját gyermekeinket, bár jól tudjuk s naponta látjuk is a képernyőn, hogy korunkban is milliószer hálnak meg a gyermekek a világ más tájain. Más szóval arrafelé mi is bölcsen szemet hunyunk és adjuk a süketet azzal a ki nem mondott s nem is tudatosított érveléssel, hogy a kutya sem segít, mert nem is segíthet rajtunk, ha egyszer beborul felettünk az ég: eldugulnak a külkereskedelem forrásai és útjai, és saját krumpliföldjeinkre, elhanyagolt mezőgazdaságunkra, félig kipusztult és higanyval fertőzött halállományunkra leszünk utalva.